

ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

ಡಿ. ಎಂ. ರೋಸೆಂಥಾಲ್ ಸಿಟಿ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್, ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್, ಎನ್ ವೈ , ಯುಎಸ್ ಎ ಎಲ್ಸೆವಿಯರ್ ಇಂಕ್. ಎಲ್ಲಾ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

ಪರಿಚಯ

"ಪ್ರಜ್ಞೆ/ಪರಿಜ್ಞಾನ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮನುಷ್ಯರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಜೀವಿ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಸಚೇತನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲು, ವಿಷಯವೊಂದರ ಅರಿವಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲು, ಹಾಗೂ ಅಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಗ್ರಹಿಕೆ, ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗಿ ನೋಡಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆಗಳಂತಹ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಹಲವು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎಂದರೇನು ಎನ್ನುವ ಕುರಿತು ಇರುವ ಪ್ರಮುಖ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ಏನೋ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದರೆ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯು ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಷ್ಕರಣೆಗೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಸಿಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಜಾಗೃತ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯು ವಿಶೇಷವಾದ ಒಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಅರಿವಾದರೆ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಒಳಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಮಾನಸಿಕಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿಯುವುದಾದರೆ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದು ಮೇಲ್ದರ್ಜೆ ಆಲೋಚನಾ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಅನುಕೂಲಗಳು ಮತ್ತು ಮಿತಿಗಳು ಹಾಗೂ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡೋಣ.

ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು (೧)

ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನದ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಯು "ಪ್ರಜ್ಞೆ" ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮೂರು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮರೆಮಾಚುತ್ತದೆ. ಈ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳು ಹಲವು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಅಗತ್ಯ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ "ಪ್ರಜ್ಞೆ" ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಜೀವಿಗಳು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದನೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಚೋದನೆಗೆ ಸಂವೇದನೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯು ನಿದ್ರೆ, ಅರಿವಳಿಕೆ, ಕೋಮಾದಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಈ ಮೊದಲ ಹಂತದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮುಖ್ಯ ಕಳಕಳಿ. ಗಿಲಿಯೋ ಟೋನೋನಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸ್ಟೀವನ್ ಲಾರಿನ್ ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಜೀವಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಜೀವಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು.

ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎರಡನೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯಮಾನವೆಂದರೆ, ಜೀವಿಯು ಏನೋ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಯು ನೋಡುವುದು, ಕೇಳುವುದು, ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದೇ ಗ್ರಹಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿ ಇಂದ್ರಿಯ

ಗೋಚರವಾಗದೆ ಇದ್ದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯ ಅರಿವು ಆಗಬಹುದು. ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಕುರಿತಾದ ಆಲೋಚನೆಯೇ ಅದು ಸದ್ಯದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಅನಿಸಬಹುದು. ಈ ವಿದ್ಯಮಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕ ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಕುರಿತು ಆಲೋಚಿಸುವುದೆಂದರೇನು ಹಾಗೂ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಗ್ರಹಿಕೆ ಅಥವಾ ಸಂವೇದನೆ ಎಂದರೇನು ಎನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೇ ವಿದ್ಯಮಾನ ವಿವಾದಾತ್ಮಕ. ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತೀಚಿನ ಬಹಳಷ್ಟು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕ ಬರವಣಿಗೆಗಳ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಹಿಕೆಯ ಅಥವಾ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಾವು ಹಲಕೆಲವೊಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಆ ಗ್ರಹಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆಗಳು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಭಾಗವಾಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಸುಪ್ತ (subliminal) ಗ್ರಹಿಕೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತ ಗ್ರಹಿಕೆಗೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ಹಲವು ಆಲೋಚನೆಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತವಾಗಿ, ಅಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಹರಿವಿನ ಆಚೆಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಈಗಾಗಲೇ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯ. ಈ ವಿದ್ಯಮಾನವು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಲಕ್ಷಣ, ಜೀವಿಗಳು ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಪ್ರಜ್ಞೆ ಎನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತ.

ಆಲೋಚನೆಗಳು, ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳಂತಹ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದವರೆಗೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂದು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ನೋಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೇ ಡೆಸ್ಕಾರ್ಟೆ, "ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಗೆ ಬಾರದ ಯಾವುದೇ ಆಲೋಚನೆಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಫೋರ್ತ್ ರಿಪ್ಲೈಸ್). ಇದು ಅರಿವ್ವಾಟಲನ, "ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂದುಕೊಂಡರೆ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ" ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ(ನಿಕಮ್ಯಾಕಿಯನ್ ಎಥಿಕ್ಸ್ ೧೧೭೦ಎ ೩೨).

ಬ್ರೆಂಟಾನೋ, ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ ಇವನ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ, ೧೮೭೪ರವರೆಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹಾಗಿದ್ದೂ ಅವನು ತನ್ನ "ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಥಿತಿಯೂ ಇದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹಿಂದಿನ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮುರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಆಗಿರಲೇಬೇಕೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಬಗ್ಗೆ ಹೊಸ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಪಕ ನಂಬುಗೆಇದ್ದಷ್ಟೂ ಕಾಲ ಅದು ಏಕೆ ಹಾಗೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಲೀ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರುವುದೆಂದರೇನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಲೀ ನಡೆದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ವಿರಳ. ಬ್ರೆಂಟಾನೋ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಕುರಿತು ಗಮನ ಹರಿಸಿದ್ದು ಮಹತ್ವದ ತಿರುವು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು ಬಹುಶಃ ಫ್ರಾಯ್ಡ್ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಬ್ರೆಂಟಾನೋ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವುದೆಂದರೇನು ಮತ್ತು ಏಕೆ ಎಂಬೆರಡರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕುರಿತು ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಚರ್ಚೆಗಳು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಯಾವುವುಗಳ ನಡುವೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಇದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಸೋತಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಿದಾಗ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಕಷ್ಟಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ.

ಜೀವಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೊಂದಿಗೆ ಬೆಸುಗೆ ಹಾಕಿ ಜೀವಿಯು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇರುವ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಎನ್ನುವಂತಹ ನಿಲುವಿಗೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾಜೀವಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಹಲ್ಲಿ, ಕವ್ವೆಗಳಂತಹ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅವು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇತರ ಜೀವಿಗಳು ಅವುಗಳ ಯಾವುದೇ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಜಾಗೃತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಜೀವಿಯೊಂದು ಜಾಗೃತಾ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಅದರ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಅರಿವಿನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು (೨)

ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎರಡು. ಒಂದು, ಒಂದು ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ವಸ್ತುವುಳ್ಳದ್ದು. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ವಸ್ತುವುಳ್ಳ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾನಸಿಕ ದೃಢೀಕರಣ, ಅನುಮಾನ, ಬೆರಗು ಮುಂತಾದ ಧೋರಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಅನುಭೂತಿಯ ಸಂವೇದನೆಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಹಲವು ಮಾನಸಿಕ ಗುಣಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಭಾವವು ತತ್ಸಂಬಂಧ ಸಂವೇದನೆ, ಪ್ರಭಾವ, ಮಾನಸಿಕ ಬಣ್ಣಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ನೆಲೆ, ಶಬ್ದಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ತಾವು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ಲಾರ್ಕ್ ಮತ್ತು ರೋಸೆಂಥಾಲ್ ಈ ತರ್ಕವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಹಿಕೆ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳಂತಹ ಕೆಲವು ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಮತ್ತು ಗುಣಾತ್ಮಕ ಎರಡೂ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ; ಆಲೋಚನೆ ಮತ್ತು ಸಂವೇದನೆಯಂತಹ ಇತರ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮಾನಸಿಕ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳು ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯದ್ದಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಥಾಮಸ್ ನಗೇಲ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದೇನೋ ಇದೆ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯಪಡುವಂತಹದ್ದು ಒಂದು ಇದೆ ಎಂದು ನಾವು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದಿರುವುದೂ ಇದೆ. ಪರಿಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನ ಕೆಲವು ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಏನೇ ಆಗಲಿ ಒಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಳಾರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಒತ್ತುಕೊಡುತ್ತಾ, ಬ್ಲಾಕ್ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಎರಡು ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ವಸ್ತುವಿಷಯ "ತರ್ಕಕ್ಕೆ ... [ಹಾಗೂ] ಕ್ರಿಯೆಯ... ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ತಾರ್ಕಿಕ ಹತೋಟಿಗೆ ನೆಲೆ ಒದಗಿಸಲು ಸಿದ್ಧ" ವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಾವೇಶಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ (access consciousness). ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯು ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದದ್ದೇನೋ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು (phenomenal consciousness) ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ (qualitative consciousness) ಮೇಲೋಟಕ್ಕೆ ಗುಣಾತ್ಮಕವಲ್ಲದ (non-qualitative) ಸ್ಥಿತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಬ್ಲಾಕ್ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದ ಭಿನ್ನತೆಯು ತಾತ್ವಿಕ ಹಾಗೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಬ್ಲಾಕ್ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾವೇಶಿಕ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಬ್ಲಾಕ್ ತನ್ನ

ವಾದವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಇವೆರಡೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಹಾಗೂ ವಿಭಿನ್ನ ನರವ್ಯೂಹದ ಅನುಭಾವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕವಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಾರ್ಸ್, ಡಿಹನೆ, ನಕಾಶ್ ಮತ್ತು ಟೋನೊನಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿದ ಪ್ರಾವೇಶಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಜಾಗತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ನೆನಪು, ನಡವಳಿಕೆ ಮಾತು ಇತರ ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾಗತಿಕ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಡೆನ್ನೆ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ " ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯು ಮೆದುಳಿನ ಮಿನುಗುತಾರೆ [ಕಾನ್ವಿಯೆನ್ಷನ್ ಈಸ್ ಸೆರೆಬ್ರಲ್ ಸೆಲೆಬ್ರಿಟಿ]" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.ಜೀವಿಯ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರಿಸಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಯ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರಲು ಕಾರಣವಾಗುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರಾವೇಶಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಒಂದು ವಿಧದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅದರ ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಬರುತ್ತವಾದರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೇ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಹೊರಮೈ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು, ಹಾಗೂ ಹಲವು ಹಾದುಹೋಗುವ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳದ್ದೂ ಸಹ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ, ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಹಂತದಂತೆ. ಆದರೂ ಈ ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮಹತ್ವದ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಮನಸ್ಥಿತಿಯ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಕತಾಳೀಯತೆಯೊಂದಿಗೆ ತಾಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ತಾಳೆಯಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಂತಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಪೂರ್ವ ಪರಿಜ್ಞಾನ/ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕುರಿತು ಬ್ಲಾಕನ ಭಾವನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ. ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು ಬ್ಲಾಕ್ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಯಾವುದೇ ಒಳಗಣ್ಣಿನ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದ ಕಾಣ್ಕೆ, ಅಳಿವು, ಹಾಗೂ ಇತರ ಚಿಕಿತ್ಸಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ಲಾಕನ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವುದಷ್ಟೇ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಾಗೃತ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣ ಎಷ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾನಸಿಕ ವಿದ್ಯಮಾನ ಎಂದರೆ ಅದು ಮಾಹಿತಿಯುಕ್ತ ವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೆದುಳಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಾಧನವಾದರೆ ಮೆದುಳಿನ ಕೆಲವು ಆಗು ಹೋಗುಗಳು

ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವಂತಹ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಅಂತರವಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಲಿವೈನನ ವಾದ. ಇದೇ ರೀತಿ ಚಾಮರ್ಸ್ ಇದು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆದರೆ ನಮ್ಮೆದುರಿಗಿರುವ ಯಾವುದೇ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದೇನಲ್ಲ ; ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮೆದುಳಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಯೊಂದಿಗಿನ ಅದರ ಸಂಬಂಧದ ಕುರಿತು ನಮಗಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣ. ಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯ ನರವಿಜ್ಞಾನದ ಆಧಾರದ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗಿರುವ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಎಂದೂ ಸ್ಥಿರ ಹಾಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಸ್ತುತ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀರಿನ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸ್ವಭಾವದಂತೆ ಎಂದು ಲೀವೈನ್ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ . ಆದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಕುರಿತು ನಮ್ಮ ತಟಸ್ಥ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಈಗಿನ ರಸಾಯನ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಗೆ ಹತ್ತಿರವಾದಂತೆ ಎರಡರ ನಡುವಿನ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಸಮರ್ಪಕತೆಯ ಸುಪ್ತವಿರೋಧಗಳು ಮಾಯವಾಗುತ್ತವೆ.

ಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮಾಹಿತಿಯುಕ್ತ ವಿವರಣೆಗೆ ಅಡ್ಡ ಬರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅವುಗಳ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ನಿಲುವು. ಈ ನಿಲುವು ದೆಸ್ಮಾರ್ಟೆಯಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಹೊಂದಿದ, ಪ್ರಜ್ಞೆ ನಮಗೆ ನಮ್ಮದೇ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಪ್ಪೇ ಮಾಡದ ಅಥವಾ ತಿದ್ದಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಂತಹ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಪ್ರವೇಶವು ಅವುಗಳ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ನಿಲುವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೂಲಕ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ನಿಲುವು "ಮಾನವೀಯ ತಿಳುವಳಿಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರಬಂಧ [ಆನ್ ಎಸೈ ಕನ್ಸರ್ನಿಂಗ್ ಹ್ಯೂಮನ್ ಅಂಡರ್ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡಿಂಗ್] " ದಲ್ಲಿ ಲಾಕ್ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ, ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ನೋಡಿದಾಗ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಉಹಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಪರಿಚಿತ ನಿಲುವಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ನಮಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಶಾರೀರಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಥರ ಇದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗದಂತೆ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಒಟ್ಟಾರೆ ಕೊರತೆ ಇರಬಹುದು. ತನ್ನದೇ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ತಾನೇ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವುದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ ಎಂದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಗೆ ಸೇರದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ವಿವರಣೆಗೆ ಅಡಚಣೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನರವ್ಯೂಹದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಲು ತಡೆಯೊಡ್ಡುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಂವೇದನೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಗ್ರಹಿಕೆಗೆ ಸಿಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ತನ್ನದೇ ಆದ ಆವರಣಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಚರ್ಚಾಸ್ಪದ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬಣ್ಣವೂ ಇತರ ಬಣ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾನಸಿಕ ಬಣ್ಣವೂ ಇತರ ಮಾನಸಿಕ ಬಣ್ಣಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಕ್ಷಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅವುಗಳ ಬಳಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. **ಅವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಅಂತರ್ಗತ.** ಆಗ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಪೀಳಿಗೆಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಹಿಕೆಗೆ ಸಿಗುವ ಭೌತಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ನಡುವಿನ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕೊಂಡಿಯು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗದ

ತಿರುವುಮುರುವು ಆಗಿಸಿ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೇ ಅಸಂಬಂಧವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಅಂತರದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯ ಪ್ರಮೇಯವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಹಾಗೂ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳೆರಡೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದೆಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಹಾಗಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳ ನಿಲುವು. ಈ ನಿಲುವು ಕೆಲವರನ್ನು 'ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಜಾಗೃತ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳೂ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಷಣ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಅಂಶ ಮಾತ್ರ. ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಾನಸಿಕ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಜಿ.ಇ. ಮೂರ್ ಗಮನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯು ಯಾವುದೇ ಮಾನಸಿಕ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಲಕ್ಷಣ. ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಎನ್ನುವದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿದಂತೆ ಇದ್ದು ಒಂದಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಇರಲಾರದು ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಗುಣಾತ್ಮಕವಲ್ಲದ, ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗುಣಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಉಂಟಾಗುವುದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು

ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯ ವಿಭಿನ್ನ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸುವುದು ಗೊಂದಲದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಅರಿಯಲಾಗದೇ ಹೋದಾಗ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು ಎಂದು ಬ್ಲಾಕ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಜೀವಿ, ಸಕರ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಗುರುತಿಸದೇ ಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಖ್ಯ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

ಈಗಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸಿರುವಂತೆ, ಜೀವಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನೋಡದೇ ಹೋದಲ್ಲಿ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವಂತಾಗಿ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಮಾನಸಿಕ (ಸ್ಥಿತಿ) ಅಷ್ಟೇ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹಳಷ್ಟು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ವಸ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಥಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ಗುರುತಿಸುವುದರಿಂದ ಅರಿವಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ಏನೋ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದರ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ದ್ರೈಷ್ಟಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಗಳು ಎಂಬ ನಿಲುವು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲ್ ನಿಂದ ದೆಸ್ಕಾರ್ಟೆ, ಲಾಕ್, ಬ್ರೆಂಟಾನೊ ವರೆಗೂ ಚಿಂತಕರು ಈ ನಿಲುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳು (೧)' ಎಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದಂತೆ, ಬ್ರೆಂಟಾನೊನ ಸಮಯದವರೆಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದೇ ವಿರಳ. ದೆಸ್ಕಾರ್ಟೆ ಹಾಗೂ ಲಾಕ್ ನಾವು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು

ಗುರುತಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸರಳವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಾದರೂ ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಅರಿವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವೈಶ್ಯಾಸವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ, ಏನೋ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ನಾವು ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಆ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಸರಿಹೊಂದುವ ಕಾರಣ, ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಸಕರ್ಮಕತೆ ತತ್ತ್ವ [ಟ್ರಾನ್ಸಿಟಿವಿಟಿ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ (ಟಿಪಿ)] ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಮೇಲ್ದರ್ಜೆಯ ಜಾಗೃತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ, ಟಿಪಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಮೇಲ್ದರ್ಜೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರುಪಡೆದಿವೆ.

ಮೇಲ್ದರ್ಜೆ ಮತ್ತು ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ವಿಧಾನಗಳ ನಡುವಿನ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ವಿಭಜನೆಯನ್ನು ಗುರುತು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಕರ್ಮಕವಾಗಿ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ; ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಪ್ರಕಾರ ಸಕರ್ಮಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಧಾನವೂ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧಾನ ದೂರವಿಡುವ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ದರ್ಜೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಏನೋ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವುದರಿಂದ, ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಪ್ರಜ್ಞಾತೀತ, ಸುಪ್ತ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಸಿಗದ ಒಳಗಣ್ಣಿನ ಆಲೋಚನೆಗಳ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಬಹುದು.

ಗ್ರಹಿಕೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಪರಿಧಿಗೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಪುರಾವೆಗಳಿವೆ. ಆಂತೋನಿ, ಜೆ. ಮಾರ್ಸೆಲ್, ಬ್ರೂನೋ ಜಿ. ಬ್ರೀಟ್ ಮೆಯರ್ ಮತ್ತು ಹಲುಕ್ ಓ ಹಾಗೂ ಜೋಲ್ಡನ್ ಡಿಯೆನ್ ಮತ್ತು ಜೋಸೆಫ್ ಪರ್ನರ್ ತೋರಿಸಿರುವಂತೆ